

Sergiusz Czarzasty

Zakład Bibliotekoznawstwa
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: s.czarzasty@gmail.com

„Biblioteki w ogniu wojny” – wybrane aspekty działalności bibliotecznej w Islamskiej Republice Afganistanu

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie losów księżniczek na terenie Afganistanu i omówienie współczesnych aspektów pracy w nich. Przeanalizowane zostaną czynniki wpływające na pracę bibliotekarzy po upadku reżimu Talibów oraz działalność różnych instytucji międzynarodowych i afgańskich zajmujących się odbudową struktur bibliotecznych w Islamskiej Republice Afganistanu, ze szczególnym uwzględnieniem roli polskich sił zbrojnych. Oprócz współczesnych aspektów pracy bibliotekarzy w tym kraju zostanie przedstawiona specyfika korzystania ze zbiorów przez kobiety. Przybliżone zostaną także zbiory i działalność biblioteczna w wybranych księżniczkach Islamskiej Republiki Afganistanu, m.in. w Afgańskiej Bibliotece Cyfrowej.

Słowa kluczowe: Afganistan. Talibowie. Biblioteki. Zbiory biblioteczne. Polskie siły zbrojne. Odbudowa. Kobiety

Czynniki zewnętrzne i wewnętrzne wpływające na działalność struktur bibliotecznych w Islamskiej Republice Afganistanu

Na działalność biblioteczną wpływa wiele czynników. W literaturze przedmiotu przyjmuje się podział na czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, materialne bądź niematerialne. Do wymienionych czynników można zaliczyć m.in. wiedzę i umiejętności bibliotekarzy (system szkoleń), kulturę organizacyjną biblioteki, metody, sposoby i narzędzia działania, style kierowania, zbiory, bazę lokalową, wyposażenie

biblioteki, współpracę z otoczeniem. Według Mai Wojciechowskiej głównym czynnikiem wpływającym na funkcjonowanie biblioteki jako instytucji jest jej zdolność do adaptacji do zmian zachodzących w jej otoczeniu [42]. W przypadku afgańskich księżnic duże znacznie dla ich prawidłowego funkcjonowania mają czynniki zewnętrzne, a szczególnie otoczenie, w jakim się one znajdują. Kondycja ekonomiczna kraju, odpowiedni poziom rozwoju technologicznego, ustrój polityczny, pozycja państwa na arenie międzynarodowej, religia, zwyczaje, wartości i nawyki danego społeczeństwa, a nawet klimat (w przypadku Afganistanu jeden z kluczowych czynników), mają ogromny wpływ na prawidłową działalność takiej instytucji, jaką jest biblioteka [13, s. 104–108].

Warunki naturalne – klimat i położenie geograficzne

Afganistan jest krajem położonym w Azji Centralnej, obszarowo dwukrotnie większym od Polski, zajmującym 657 500 km². Islamska Republika Afganistanu to kraj gór i wyżyn, góry zajmują prawie $\frac{3}{4}$ terytorium państwa. Pasma Hindukuszu dzieli państwo na dwie bardzo różniące się od siebie strefy klimatyczne. Tereny północno-wschodniego i środkowego Afganistanu charakteryzuje trwająca sześć miesięcy zima. Okolice Kabulu cechuje klimat umiarkowany z czterema porami roku. Tereny leżące na wysokości pomiędzy 1,3 tys. a 900 m n.p.m. odznaczają się gorącymi latami i niewielką amplitudą opadów, klimat jest gorący i suchy. Okolice Dżalalabadu i Chostu na wschodzie kraju znajdują się pod wpływem klimatu subtropikalnego i nawiedzane są przez monsuny. Na południu i zachodzie dominują pustynie. Różnica temperatur w Afganistanie jest ogromna – od minus 52,2°C (w okresie zimy na północy kraju) do rekordowych plus 51°C (w czasie lata na południu kraju). Od wieków dużym problemem dla Afgańczyków jest brak wody pitnej [25, s. 11–16].

Gospodarka – wymiar ekonomiczny

Afganistan od lat jest jednym z najbiedniejszych krajów na świecie. Na liście państw sklasyfikowanych według wskaźnika rozwoju społecznego Organizacji Narodów Zjednoczonych (Human Development Index – HDI) zajmuje przedostatnie, 181. miejsce na świecie [35, s. 7]. Gospodarka od wieków opierała się na rolnictwie i hodowli zwierząt.

Współczesnemu Europejczykowi kraj ten kojarzy się głównie z uprawą maku lekarskiego, który jest wykorzystywany do produkcji opium i narkotyków. Pod koniec lat 70. XX w. rząd w Kabulu, chcąc wykorzystać ogromne pokłady surowców naturalnych, wdrożył program uprzemysłowienia kraju, niestety, zamiary te nie zostały zrealizowane ze względu na interwencję wojsk sowieckich [25, s. 16–20]. Lata wojen pogłębiły zacofanie ekonomiczne państwa. Odbudowę Afganistanu rozpoczęto głównie ze środków społeczności międzynarodowej dopiero po obaleniu rządów Talibów. Szacuje się, że do 2014 r. przekazano na ten cel biliony dolarów [34]. Należy w tym miejscu podkreślić, że Afganistan jest państwem wyznaniowym, a jego prawodawstwo opiera się na doktrynach zawartych w islamie. Islam odgrywa kluczową rolę w każdym aspekcie życia przeciętnego Afgańczyka. Terytorium Islamskiej Republiki Afganistanu od stuleci było miejscem przenikania się wpływów różnych mocarstw. Współcześnie duży wpływ na funkcjonowanie tego kraju mają Stany Zjednoczone Ameryki Północnej oraz Chiny, w mniejszym stopniu Federacja Rosyjska, Indie i Iran.

Spoleczeństwo w Islamskiej Republice Afganistanu

Ziemie afgańskie od wieków zamieszkują różne grupy etniczne. Najliczniejszą z nich są Pasztunowie¹ (od 41% do 42% ogółu mieszkańców) żyjący w południowych prowincjach kraju. Druga co do wielkości grupa etniczna to Tadźycy. Są oni ludnością napływową, mieszkają głównie w miastach, zajmują się handlem, rolnictwem, pracą w administracji, edukacji (głównie jako nauczyciele) i działalnością kulturalną. Liczebność tej narodowości waha się od 27% do 38%. Trzecią grupą etniczną są Hazarowie (od 9% do 10%). Uzbegy (od około 6% do 9%) zamieszkują północną część kraju, a zajmują się na ogół rolnictwem. Ajmacy, utrzymujący się z hodowli zwierząt, stanowią od 0,1% do 4% ogółu ludności. Beludźowie prowadzą koczowniczy tryb życia na południu kraju, a ich liczba waha się od 0,2% do 4%. Jedną z ostatnich grup etnicznych w Afganistanie są Nuristańczycy (około 1% ludności w kraju). Plemię to posługuje się pięcioma pokrewnymi językami i składa się z dwunastu rdzennych szczepów. Turkmeni stanowią od 1,7% do 3% ogółu ludności. Oprócz wymienionych narodowości tery-

¹ Analizując grupy etniczne w Afganistanie, należy podkreślić, że w wielu wypadkach nadal są to nie tyle grupy etniczne, co narody wspólnoty plemiennnej. Pasztunowie są tego najlepszym przykładem.

torium Afganistanu zamieszkują także: Tajmeni, Kirgizi, Mongołowie, Paszai, Arabowie, Firuzkui, Dżemszydzi, Kyzylbasze, Tirahowie, Żydzi, Sikhowie, Ormuri, Pendżabczycy, Karakałpacy, Irańczycy, Kurdowie i Brahui. Tak wiele narodowości ma duży wpływ na liczbę języków funkcjonujących w państwie. Zgodnie z konstytucją językami urzędowymi są paszto i dari. Pierwszym posługują się Pasztunowie i jest on uważany za język ludu. Drugiego używa klasa średnia i inteligencja. W wielu prowincjach Afgańczycy posługują się różnymi regionalnymi dialektami i narzeczami. Oprócz dwóch języków narodowych duże znaczenie ma język angielski. Dominującą religią w kraju jest islam. Ponad 99% mieszkańców to muzułmanie, z których 80% to sunnici, a 20% – szyici. Poza muzułmanami kraj zamieszkują też wyznawcy hinduizmu, sikhizmu, bahaizmu oraz chrześcijanie (na ogół obcokrajowcy) [26, s. 21–27, 36].

Warunki życia Afgańczyków po obaleniu reżimu Talibów

Afganistan jest podzielony na 34 prowincje (odpowiedniki polskich województw). Prowincje dzielą się na 398 okręgów (powiatów). Powiaty składają się z kilku wsi bądź miast. Produkt krajowy brutto na jednego mieszkańca nie przekracza 700 dolarów. Stopa bezrobocia wynosi 15%. Jedną z głównych bolączek, z którymi zmaga się ten kraj, jest bardzo słabo rozwinięta służba zdrowia. Średnia długość życia nie przekracza 61 lat. Po 2002 r. dzięki pomocy międzynarodowej została rozbudowana sieć opieki medycznej. Niestety, nadal główne ośrodki zdrowia znajdują się w dużych miastach, na prowincji dostęp do opieki medycznej jest bardzo utrudniony. W wyniku działań zbrojnych system edukacji właściwie przestał istnieć. Za kadencji prezydenta Hamida Karzaja zwiększono liczbę szkół różnych szczebli z 5000 do ponad 16 000. Pomimo dużych inwestycji w edukację nadal ponad 3 000 000 Afgańczyków nie ma dostępu do edukacji. Jednym z głównych problemów, z jakimi muszą się zmierzyć rządy w Kabulu, jest problem analfabetyzmu i wtórnego analfabetyzmu. Lata rządów Talibów bardzo negatywnie wpłynęły na dostęp kobiet do edukacji. W 2013 r. tylko 35% kobiet studiowało na wyższych uczelniach [36].

Typologia bibliotek w Afganistanie

Typologia bibliotek w państwie afgańskim nie różni się znacząco od typów księżnic występujących w naszym kraju czy w innych państwach na świecie. W Afganistanie istniała sieć bibliotek publicznych, księżnice organizowano przy poszczególnych resortach rządu w Kabulu, w tym m.in. przy Ministerstwie Edukacji i Ministerstwie Informacji i Pracy, przy zakładach przemysłowych działały zorganizowane księgozbiory fachowe i oświatowe. Zbiory biblioteczne gromadzono przy Afgańskim Banku Narodowym i urzędzie miejskim w Kabulu. Swoją bibliotekę posiadała również rodzina królewska. Do grupy księżnic naukowych można było zaliczyć struktury biblioteczne istniejące przy Uniwersytecie w Kabulu (z filią tej placówki przy Uniwersytecie Medycznym w Nangarhar), przy afgańskim Instytucie Technologicznym czy przy Zawodowej Szkole Rolniczej. Najcenniejsze zbiory, z wyodrębnionym działem manuskryptów, znajdowały się w Bibliotece Afgańskiego Archiwum Narodowego. Specyficznym typem księżnic były biblioteki działające w szkołach dla nauczycieli. Niewielka liczba bibliotek istniała także w szkolnictwie powszechnym. Najstarszą placówką tego typu była Library of Habibia High School w Kabulu. W Afganistanie funkcjonowały również liczne księżnice prywatne, swoje zasoby biblioteczne posiadały także organizacje pozarządowe [12, s. 7–55, 26, s. 111–117].

Działalność bibliotek w Afganistanie w okresie wojny w latach 1979–2002 – destrukcja systemu bibliotecznego

Działania wojenne na terenie Afganistanu można podzielić na trzy okresy. Pierwszy okres przypada na lata 1979–1989 (wojna afgańsko-sowiecka), drugi etap zmagania trwał od przełomu lat 80. i 90. XX w. do połowy lat 90. XX w. (w wyniku wojny domowej rządu w kraju przejęli Talibowie). Ostatni okres wojny rozpoczął się od interwencji wojsk amerykańskich i sił NATO w 2001 r. i praktycznie trwa do dziś. W latach konfliktu z ZSRR struktury biblioteczne na prowincji (na terenach wiejskich) przestały funkcjonować. W większych miastach działalność biblioteczna była ograniczona, wyjątek stanowiła stolica. W czasie walk niszczone zbiory i wyposażenie biblioteczne, gmachy księżnic. Pracownicy tych instytucji ginęli jako ofiary cywilne bądź z bronią w rękę jako mudżahedini. Wielu bibliotekarzy musiało przymusowo emigrować za granicę, głównie do Pakistanu i Iranu. Groźniejsza od ognia walk była jednak dla struktur bibliotecznych polityka poszczegól-

nych rządów w Kabulu. Plany rządu dotyczące reformy bibliotek sprzed 1979 r. nie zostały zrealizowane [14, s. 44–45], a księżnice afgańskie od lat były permanentnie niedofinansowane. W czasie toczących się działań wojennych nawet te nieliczne środki, jakie do 1979 r. przekazywano na ich funkcjonowanie, zostały drastycznie ograniczone. W księżnicach z roku na rok coraz bardziej odczuwalna była cenzura narzucana przez kolejne rządy w Kabulu. Władze domagały się coraz większego wpływu na kształt zbiorów i formy ich udostępniania. Przykładem takiego postępowania rządu centralnego mogą być akty prawne skierowane przeciw materiałom i dokumentom związanym z muzyką i wykonywaniem zawodu muzyka. Wraz z umocnieniem się Talibów systematycznie pogłębiały się represje skierowane przeciw afgańskiemu dziedzictwu narodowemu. W 1998 r. w mieście Herat Talibowie ogłosili w prasie, że konfiskacie podlegają wszystkie nagrania telewizyjne i dźwiękowe, zapisane w różnych formatach, oraz niezarejestrowane instrumenty muzyczne. Wszystkie zebrane materiały i instrumenty miały zostać publicznie spalone. Faktycznie pod rządami Talibów nie mogła działać telewizja i kinematografia, zabronione było odtwarzanie filmów i muzyki, zamknięto nawet wystawy obrazów [43]. W 1996 r. Talibowie zdecydowali się zamknąć 15 z 18 bibliotek istniejących w stolicy. Na prowincji sytuacja wyglądała jeszcze gorzej. Budynki, sprzęt biblioteczny i zasoby w wielu przypadkach zostały bezpowrotnie utracone. W licznych afgańskich miastach doszczętnie zniszczono wszelkie struktury biblioteczne. W okresie rządów Talibów oraz podczas wojny domowej zasób narodowy został pomniejszony o dziesiątki tysięcy książek i materiałów bibliotecznych. Książki służyły jako paliwo opałowe, materiał do zawijania mięsa na targach, w najlepszym wypadku po prostu nimi handlowano. Cenniejsze egzemplarze masowo kradziono i wywożono za granicę [39]. Lata wojny i polityka kolejnych rządów destruktywnie wpłynęły również na działalność biblioteki istniejącej przy Uniwersytecie w Kabulu [14, s. 44–45]. Do 1995 r. w Kabulu funkcjonowało sześć szkół wyższych (wydziałów Uniwersytetu w Kabulu) wraz z bibliotekami. Zasoby tych instytucji na ogół zostały zniszczone bądź zrabowane w czasie działań wojennych. Ocalałe materiały były w większości nieprzydatne w procesie kształcenia ze względu na dezaktualizację ich treści. W księżnicach bardzo rzadko były zatrudniane osoby przygotowane do zawodu bibliotekarza-archiwisty. Do 1995 r. ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu w Kabulu pozostało około 50% stanu sprzed 1979 r. Pierwotnie w zasobie tej instytucji mogło się znajdować 150 000 woluminów oraz 6000 periodyków [17, s. 169–170]. Talibowie nie mieli żadnych skrupułów w stosunku do zbiorów bibliotecznych. Zasób księżnicy im. Nasira Khusrawa liczył

ponad 55 000 różnych materiałów i artefaktów związanych z dziejami Afganistanu. Chlubą tej unikalnej kolekcji na skalę światową były bezcenne manuskrypty arabskie datowane od X w. W zbiorach tych znajdował się list Hassana-i Sabah do Agi Khana, znany pod nazwą *hashishin*, ważnym elementem zasobu były również niezliczone dokumenty rękopiśmienne z lat 1370–1506 (prawdopodobnie z okresu panowania dynastii Timurydów). Pod rządami Talibów całą tę kolekcję utracono. Szczególnie odczuwalną stratą było zniszczenie jednego z sześciu ocalałych przekładów perskiego eposu narodowego *Szahname* (*Księgi Królewskiej*) autorstwa Ferdousiego (935–1020). Sukcesywnie niszczone także materiały wydane w językach obcych, głównie europejskich [9, s. 9–10]. Ataki Talibów na bibliotekę im. Nasira Khusrawa oraz na inne afgańskie księżnice miały jeden cel – zniszczyć wszystko, co według nich było sprzeczne z Koranem. Zbiory biblioteki im. Nasira Khusrawa w większości były w języku perskim, czyli w mowie szyickich innowierców. Pozostałe dzieła były wydane w języku Pasztunów (głównych przeciwników politycznych reżimu) oraz w językach „nie-wiernych” z Europy i Ameryki [38, s. 53–60].

Odbudowa bibliotek afgańskich po 2002 r.

Spółeczność międzynarodowa wydała biliony dolarów na odbudowę państwa afgańskiego po upadku rządów Talibów. Szczególnie odczuwalny był brak książek i prasy, brakowało nawet materiałów piśmienniczych, nie mówiąc już o nowoczesnych maszynach drukarskich. Walka z analfabetyzmem na wsi była o tyle trudna, że nagminnie występował wtórny analfabetyzm ze względu na brak dostępu do słowa pisanego. Władze Kabulu musiały praktycznie od zera rozpocząć tworzenie rynku wydawniczego. W pierwszej kolejności zaczęto wydawać materiały informacyjne niezbędne w czasie wyborów i publikacje inicjowane przez rząd w celu poprawy bezpieczeństwa i warunków życia Afgańczyków. Sukcesywnie opracowywano i wydawano poradniki przydatne przykładowo w prowadzeniu gospodarstwa domowego. Coraz częściej ukazywały się materiały edukacyjne oraz publikacje naukowe z zakresu kultury, historii i ochrony środowiska [11]. W 2011 r. na terenie Islamskiej Republiki Afganistanu działało ponad tysiąc bibliotek różnego typu. W 2008 r. planowano utworzyć około 800 minibibliotek. Zbiory księżnic miały wspierać odbudowę systemu edukacji w Afganistanie oraz pomóc w walce z analfabetyzmem i wtórnym analfabetyzmem. Przywrócono również sieć bibliotek publicznych w stolicy i na prowincji.

cji. Poza Kabulem do końca lat 70. XX w. funkcjonowało 6 bibliotek wojewódzkich i ich 32 filie. Pod koniec 2011 r. udało się wznowić działalność wielu księżnic istniejących przed wojną, rozpoczęto też prace nad budową nowych placówek. Otwarto je m.in. w Ghazni, Dajkondi, Parwan i Pandższir. Pod koniec 2011 r. w samym Kabulu zorganizowano sieć bibliotek publicznych z księżnicą główną oraz z podlegającymi jej dziesięcioma filiami (jedna z nich znajdowała się w więzieniu w Pul-e-Charkhi) oraz otwarto pewną ilość punktów bibliotecznych. Na prowincji liczba bibliotek zwiększyła się do 50 [39].

Działalność pracowników bibliotek uniwersytetów amerykańskich i kanadyjskich na rzecz księżnic w Afganistanie

Amerykańskie i kanadyjskie uniwersytety już w latach 50. XX w. wspierały biblioteki afgańskie. Współpracę tę w ograniczonym zakresie kontynuowano nawet pod rządami reżimu Talibów. W 2002 r. pracownicy Biblioteki Uniwersytetu Arizony nawiązali kontakt ze swoimi kolegami z księżnic akademickich w Kabulu i Herat. Zamierzano pomóc w odbudowie bibliotek akademickich oraz stworzyć podwaliny pod cyfryzację zbiorów. Rozpoczęto szkolenia biblioteczne oraz przystąpiono do gromadzenia środków na odbudowę infrastruktury bibliotecznej. Planowano utworzyć bibliotekę cyfrową przy Wydziale Rolniczym Uniwersytetu w Kabulu po uzyskaniu wsparcia od International Arid Lands Consortium. Do Afganistanu trafiła literatura fachowa za ponad 300 000 dolarów, jednocześnie przystąpiono do digitalizacji najcenniejszych materiałów, stanowiących spuściznę narodową Afgańczyków. Do 2011 r. poprzez Afgańską Bibliotekę Cyfrową udało się udostępnić ponad 1800 tytułów najcenniejszych dzieł [37]. Dzięki wsparciu takich organizacji, jak Digital Libraries Alliance – Afghan eQuality Alliances: 21st Century Universities, do afgańskich księżnic coraz sprawniej wprowadza się technologie cyfrowe, możliwa jest też szybka wymiana informacji pomiędzy księżnicami akademickimi w USA a ich odpowiednikami w Afganistanie. Dzięki pracom nad zintegrowanym systemem bibliotecznym (Integrated Library System), z roku na rok do afgańskich zasobów cyfrowych trafia coraz więcej nowych publikacji. Za wdrożenie systemu oraz dostosowanie go do specyfiki pracy w bibliotekach afgańskich odpowiadał zespół pracowników Uniwersytetu w Kabulu na czele z Yan Han [14, s. 44–45].

Głównym ośrodkiem akademickim, w którym rozpoczęto pracę nad digitalizacją zbiorów afgańskich, był Uniwersytet Arizony. Co ciekawe, digitalizacją zostały także objęte materiały wydane w Afganistanie w latach 1989–2006. Brutalna cenzura stosowana przez reżim Talibów doprowadziła faktycznie do fizycznego unicestwienia publikacji wydanych w tym okresie [39]. Drugim ośrodkiem akademickim, w którym pracowano nad cyfryzacją źródeł afgańskich, był Uniwersytet Nowojorski. Problematyką ocalenia spuścizny narodu Islamskiej Republiki Afganistanu od 2002 r. zajmował się tam zespół pod kierownictwem profesora Roberta D. McChesneya. Digitalizacji i zabezpieczeniu w pierwszej kolejności miały być poddane materiały wydane do 1930 r. na ziemiach tworzących państwo afgańskie. Zespół McChesneya opracował wstępną bibliografię publikacji oraz materiałów radiowych i audiowizualnych (telewizyjnych). Projekt został dofinansowany przez szereg fundacji, w tym: National Endowment for the Humanities, The Reed Foundation, The W.L.S. Spencer Foundation i The Gladys Brooks Foundation [23]. Dzięki współpracy z różnymi instytucjami udało się zdigitalizować materiały pochodzenia afgańskiego pozostające w zasobach różnych instytucji na całym świecie. W 2006 r. do projektu włączyło się afgańskie Ministerstwo Informacji i Kultury. Pracownicy ministerstwa przekazali część zbiorów do Nowego Jorku w celu przeprowadzenia digitalizacji i konserwacji. W ciągu trzech lat zamierzano zdigitalizować wszystkie dokumenty wydane do 1950 r. Digitalizacja zbiorów została oparta na systemie OAIS (Open Archival Information System). Po wygaśnięciu finansowania w 2009 r. inicjatywa nadal była kontynuowana.

Oprócz cyfryzacji zbiorów równolegle prowadzone były prace konserwatorskie. Szczególnie skupiono się na zabezpieczeniu 390 najcenniejszych i najstarszych woluminów przesłanych z Afganistanu. Dla ułatwienia pracy materiały zostały pogrupowane według typów, rodzaju opraw oraz miejsca wydania [23, s. 61–62]. Doraźną pomoc organizowały akademickie ośrodki z Kanady. Studenci Uniwersytetu w Manitobie wysłali ponad 90 pudeł podręczników (około 750 publikacji) z zakresu medycyny dla Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Kabulu. W sumie w różnych akcjach społecznych udało się im zebrać i przekazać prawie 250 000 dolarów na działalność księżnic w Afganistanie [28].

Omówienie działalności organizacji międzynarodowych i instytucji pozarządowych na rzecz struktur bibliotecznych w Afganistanie na wybranych przykładach

Fundacja Azjatycka

Jednym z celów statutowych Fundacji Azjatyckiej od początku jej istnienia, czyli od połowy lat 50. XX w., jest wspieranie działalności bibliotek w całej Azji. Przez dziesiątki lat tylko do Afganistanu Fundacja przekazała ponad 350 000 książek, czasopism, materiałów piśmienniczych oraz wyposażenia bibliotecznego. Większość publikacji, które zasiliły zasoby księżnic, została wydana w języku angielskim. Od 2002 r. do końca pierwszego dziesięciolecia XXI w. do ponad 280 instytucji w Afganistanie co roku trafiało około 40 000 nowych książek i periodyków (Fundacja do dziś wspiera księżnice w Afganistanie). Dary te uzupełniały zasoby biblioteczne szkół, uniwersytetów, agencji rządowych oraz innych instytucji użyteczności publicznej. Tylko do 31 bibliotek szkół wyższych przekazano 100 000 książek, periodyków i materiałów edukacyjnych z różnych dziedzin nauki. Pracownicy Fundacji pomagali Afgańczykom w zakładaniu nowych czytelni, m.in. przy uniwersytetach w Paktii oraz w Kandaharze. Przy Ministerstwie Sprawiedliwości oraz przy instytucjach walczących o prawa kobiet zostały zorganizowane czytelnie fachowe. Ponad 3000 publikacji Fundacja przekazała do zasobu Amerykańskiego Uniwersytetu w Afganistanie, a 60 000 woluminów – Bibliotece Uniwersytetu w Kabulu. W 2005 r. do szkoły średniej Rabia-e Balkhi Girl w Kabulu trafiły publikacje z programu „Książka dla Azji” od National Geographic Society oraz wyposażenie i sprzęt komputerowy. Dzięki tej inicjatywie w szybkim czasie udało się odbudować zasoby bibliotek urzędów istniejących przy poszczególnych ministerstwach rządu w Kabulu. Przy afgańskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych powstał księgozbiór Centrum Współpracy Regionalnej. Fundacja Azjatycka przekazała książki i materiały biblioteczne do 33 z 34 prowincji państwa afgańskiego. Ponad 3000 książek trafiło do siedemnastu agend Ministerstwa Rozwoju i Odbudowy Obszarów Wiejskich. Od 2002 do 2010 r. tylko do najważniejszych szkół wyższych i średnich poza stolicą przekazano 43 000 książek oraz 2600 egzemplarzy periodyków. Liczne materiały biblioteczne trafiły m.in. do Afgańskiego Instytutu Nauki. Instytucja ta od 2002 r. otrzymała siedem transportów książek (ponad 1000 egzemplarzy). Materiały przekazane do Instytutu były wykorzystywane w czasie realizacji kursów i szkoleń (objęły one 350 000 nauczycieli, spośród których 60% stanowiły kobiety) oraz do pracy z dziećmi. Najpopularniejsze pozycje z literatury

dziecięcej przetłumaczono na język dari. Dzięki Fundacji wzbogacił się także zasób Centrum Kulturalnego Hakim Nasir Khusraw Balkhi. Od 2002 r. jedno z biur Fundacji Azjatyckiej działa w stolicy kraju [6].

Afghanistan Book House – Afgański Dom Książki

Afghanistan Book House jest organizacją, która od 2007 r. wspiera odbudowę struktur bibliecznych w Afganistanie oraz zajmuje się promocją czytelnictwa w kraju. Główne cele tej fundacji to m.in.: prowadzenie badań i wydawanie prac naukowych dotyczących bibliotek w Afganistanie, modernizacja systemu bibliotecznego, wzmocnienie współpracy pomiędzy bibliotekarzami w kraju, organizowanie specjalistycznych szkoleń z zakresu bibliotekarstwa. Publikowane są również liczne dokumenty propagujące czytelnictwo i kulturę afgańską wśród młodzieży. Bibliotekom przekazuje się wyposażenie biblioteczne oraz prowadzona jest działalność wydawnicza (wydano m.in. publikację pt. *A data bank of Afghans Educated living in Iran*) [2].

Akcja *Books with wings* – Książki ze skrzydłami

Dzięki tej akcji do Afganistanu są przekazywane książki z różnych dziedzin nauki. Należy podkreślić, że organizatorzy przedsięwzięcia dużą wagę przywiązują do tego, aby do zasobu afgańskich księżnic nie trafiała literatura przypadkowa i zdezaktualizowana ze względu na treść. Akcje pozyskiwania książek dla Afganistanu były nagłaśniane głównie dzięki mediom lokalnym. Książki przekazywali profesorowie, studenci, wydawcy, księgarze (publikacje, które zalegały w księgarniach). Ofiarowywano także materiały znajdujące się na stanie składnic bibliecznych i w zasobach różnych bibliotek. Literaturę fachową nabywano poprzez odpowiednie umowy bezpośrednio od wydawców. Materiały zebrane w ramach tej akcji były opracowane przez bibliotekarzy z Biblioteki Kongresu oraz Narodowej Biblioteki Medycznej. Dzięki tej inicjatywie do afgańskich księżnic trafiły materiały biblieczne, takie jak: skrzynki katalogowe, etykiety, kasety itp. Do 2014 r. Islamska Republika Afganistanu otrzymała ponad 30 000 książek za kwotę prawie 3 000 000 dolarów [7].

Polska pomoc w odbudowie bibliotek w Afganistanie

Obecność polskich wojsk w Afganistanie w ramach Paktu Północnoatlantyckiego nie ograniczała się jedynie do operacji wojskowych skierowanych przeciw terrorystom i członkom reżimu Talibów. Polski rząd od początku zaangażował się finansowo w odbudowę Islamskiej Republiki Afganistanu. Nasz kontyngent ponosił odpowie-

działność za prowincję Ghazni – na podniesienie jej z ruiny gospodarczej i kulturalnej od 2008 do 2014 r. wydaliśmy prawie 106 000 000 złotych [35, 45]. Wojska NATO jako jedne z pierwszych przejęły na siebie ciężar odbudowy państwa afgańskiego po ponadtrzydziestoletnim okresie destabilizacji spowodowanej działaniami wojennymi. W każdej z prowincji powoływały zespoły do ich odbudowy. Polsko-amerykański zespół rozpoczął realizację ponad 162 projektów rozwojowych na terenie czternastu z dziewiętnastu dystryktów prowincji Ghazni na łączną kwotę ponad 168 000 000 dolarów – były to m.in. inwestycje dotyczące lokalnej infrastruktury drogowej, elektrycznej, wodociągowej i kanalizacyjnej. Zespół miał również ogromny wkład w rozwój edukacji oraz służby zdrowia. Rozpoczęto budowę szkół, bibliotek, szpitali i przychodni. Żołnierze VIII zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w czasie objazdu prowincji zwrócili uwagę na zniszczenia w bibliotekach. Budynek Biblioteki Miejskiej w Ghazni był ogrodzony i zadbane, jednak wyposażenie księżnicy pozostawało dużo do życzenia. Czytelnia składała się z dwóch sal, jednej przeznaczonej dla kobiet, drugiej dla mężczyzn. Tylko w jednym z pomieszczeń były książki. Zbiory biblioteczne mieściły się na jednym regale. Pomimo symbolicznego zasobu z księżnicy korzystało dziennie 60 czytelników, a zarejestrowanych użytkowników systematycznie odwiedzających placówkę było 1700. Polscy wojskowi z Zespołu Odbudowy Prowincji oraz Grupy Wsparcia CIMIC (Civil-Military Cooperation – Współpraca Cywilno-Wojskowa) po rozmowie z dyrektorem biblioteki zdecydowali się na zakup ponad 1800 nowych książek. Ich listę opracowali afgańscy bibliotekarze. Na liście pozyskanych tytułów znalazły się publikacje m.in. z zakresu geografii, matematyki i biologii. Do placówki trafiły także liczne lektury, z których mogli korzystać uczniowie pobliskiej szkoły. Oprócz książek zakupiono nowe regały i stoły. Polscy żołnierze sfinansowali również szkolenia dla pracowników biblioteki, wzięło w nich udział ponad dwadzieścia osób zatrudnionych w bibliotekach Sądu Apelacyjnego, Departamentu Kultury i Informacji oraz Centrów Nauczania dla Nauczycieli. Przez dwa tygodnie kursanci uczyli się obsługi komputera oraz poznawali program, dzięki któremu w przyszłości będą mogli przejść z katalogu tradycyjnego na elektroniczny. Szkolenie było konieczne ze względu na duże braki w warsztacie pracy; osoby zatrudnione w bibliotekach nie wiedziały nawet, jak powinna wyglądać prawidłowo wypełniona karta katalogowa. Bardzo ważną inwestycją ze względów społecznych było zakupienie dziesięciu nowych komputerów z dostępem do Internetu. Do tej pory w Ghazni działała tylko jedna kawiarnia internetowa z dwoma stanowiskami. Bibliotekarze w trakcie szkolenia dowiedzieli się

również, jak administrować siecią i zarządzać kawiarnią internetową. W Bibliotece Miejskiej w Ghazni czytelnicy nie mieli dużego wyboru książek, nie mogli też samodzielnie wyszukać pozycji, która ich interesowała, ze względu na brak opracowanego katalogu i częste „migracje” książek między półkami [33]. Polscy żołnierze wsparli ponadto organizację Biblioteki Sądu Apelacyjnego w Ghazni. Zakupiono nowe książki, w tym literaturę fachową [22] oraz wyposażenie biblioteczne za sumę ponad 108 000 zł. Podobne inwestycje na kwotę ponad 48 000 zł przeprowadzono w Bibliotece Departamentu Sprawiedliwości [29].

W czasie służby w Afganistanie żołnierze z Zespołu Odbudowy Prowincji systematycznie wspierali działalność Uniwersytetu w Ghazni. Do biblioteki uniwersyteckiej trafiło ponad 2000 podręczników do nauki języka angielskiego oraz liczne materiały multimedialne. W kolejnej transzy została przekazana literatura fachowa z zakresu rolnictwa [30]. Uniwersytet w Ghazni działa od 2008 r., a jego pierwotną siedzibą był gmach jego biblioteki [21]. Polscy i amerykańscy żołnierze prowadzili również akcję promującą czytelnictwo, dystrybuując różne materiały czytelnicze. Do Afgańczyków trafiły m.in. egzemplarze konstytucji, a dla dzieci przygotowano komiksy na temat praw dziecka. Należy odnotować, że wśród oddziałów przebywających w prowincji to żołnierze z naszego kraju rozdysponowali najwięcej materiałów na temat praw człowieka [32]. Ważnym elementem promocji czytelnictwa i zarazem działalności informacyjnej był kolportaż dwutygodnika „Sada-e Azadi” („Głos wolności”). Nakład tego periodyku wynosił około 1000 egzemplarzy. W każdym numerze, oprócz tematów dotyczących polityki i gospodarki, pojawiały się artykuły edukacyjne, poświęcone ochronie zdrowia i higienie osobistej. W stałej rubryce „Public health message” zamieszczano porady – np. o konieczności częstego mycia rąk. Temat ten z perspektywy Europejczyka wydaje się bardzo prozaiczny, ale w Afganistanie był to element akcji edukacyjnej dotyczącej profilaktyki zdrowotnej. W opinii polskich lekarzy wielu chorych trafiających do polskich ambulatoriów cierpiało na dolegliwości i choroby wynikające z problemu tzw. brudnych rąk. W „Sada-e Azadi” pisano ponadto o wyborach prezydenckich i parlamentarnych, o otwarciu nowej biblioteki czy odkryciu przez żołnierzy składu materiałów wybuchowych. Gazetę redagowali żołnierze i pracownicy cywilni sił ISAF oraz sami mieszkańcy Afganistanu. Mogli oni nadsyłać do redakcji pytania, na łamach gazety były także publikowane zdjęcia Afgańczyków zasłużonych dla kraju. W każdym numerze zamieszczano także fotoreportaże. Należy podkreślić, że był to jedyny w Afganistanie periodyk redagowany w trzech językach (angielskim, paszto i dari), dostępny prawie we wszystkich

provincjach Islamskiej Republiki Afganistanu. Zazwyczaj miejscowe władze wydawały czasopisma albo w języku dari, albo w paszto. Z badań nad czytelnictwem w Afganistanie, prowadzonych przez czynniki wojskowe, wynikało, że najlepszą formą publikacji opracowywanych dla Afgańczyków były materiały wydawane w formie komiksów, ewentualnie z dołączonymi do tekstu rysunkami, które ilustrowały treść. Przy okazji dystrybucji prasy polscy żołnierze z grupy PSYOPS (Grupa Wsparcia Psychologicznego) rozdawali również materiały informacyjne dotyczące naszego kraju [30].

Problematyka dostępu kobiet do materiałów bibliotecznych w Afganistanie

Afgańskie kobiety od stuleci miały ograniczone prawa obywatelskie. W większości przypadków nie mogły się uczyć, ograniczano im nawet dostęp do literatury. Dziewczynki mogły korzystać z bibliotek tylko w obecności mężczyzn, a dla kobiet były przeznaczone oddzielne czytelnie. W okresie radykalnych rządów Talibów kobietom praktycznie uniemożliwiono uczęszczanie do bibliotek publicznych, o zdobyciu wykształcenia nie było nawet mowy [21]. Po upadku reżimu kobiety w Afganistanie zaczęły odzyskiwać swoje miejsce w życiu politycznym i kulturalnym. Canadian Women's Foundation (Kanadyjska Fundacja na rzecz Kobiet) jako pierwsza rozpoczęła akcję skierowaną do Afganek. Jedną z jej głównych inicjatyw była pomoc w organizowaniu wiejskich bibliotek działających przy szkołach oraz tzw. centrach literatury. Centra założono w pierwszej kolejności w wiejskich dystryktach stolicy. Kobiety w końcu mogą się uczyć czytać i pisać. Przy centrach rozpoczęto gromadzenie podręcznych księgozbiorów składających się z prac wydanych w językach, którymi posługują się mieszkańcy danego dystryktu. Dzięki pracownikom centrów literatury znacząco zmniejszył się odsetek analfabetów, przeprowadzono także konieczne szkolenia dla nauczycieli. Za sprawą współpracy z Afghanistan Centre at Kabul University (ACKU) udało się zaopatrzyć w materiały biblioteczne 84 biblioteki szkolne oraz opracować nowe podręczniki wydane w języku dari i paszto [20]. W wielu przypadkach inicjatywa zakładania księżnic dla kobiet w Afganistanie wychodziła od samych Afganek. Taka sytuacja została opisana w artykule pt. *The Story of a Successful Library Project for Women*, poświęconym genezie powstania biblioteki dla kobiet im Nazo Any. Na początku 2000 r. udało się zgromadzić pokaźną kolekcję książek będących własnością osób prywatnych; chciały one podzielić

się nimi z osobami, które nie mogły korzystać z biblioteki ani kupić książek. Biblioteka działała na początku w Peszawarze, a od 2002 r. jej zbiory przeniesiono do jednej z najbiedniejszych dzielnic Kabulu. W zasobie tej księżnicy znajdowały się materiały o tematyce społecznej oraz multimedia, a korzystały z niej głównie dzieci, kobiety i młodzież. W ciągu 10 lat zgromadzono tam 7000 książek oraz 100 jednostek różnych materiałów audiowizualnych, mnóstwo zabawek i pomocy edukacyjnych. Współcześnie zbiory są rozdzielone pomiędzy trzy biblioteki mieszczące się w Kabulu, Ghazni oraz Dżalalabadzie. Z bibliotek w tych miastach korzysta ponad 2000 użytkowników. Osoby pracujące w bibliotekach starały się w różny sposób pozyskiwać nowych czytelników. Przykładowo nagradzano każdego użytkownika, który przyprowadził do biblioteki przynajmniej pięć osób, a te zdecydowały się do niej zapisać. Starano się szczególnie nakłaniać kobiety, by częściej korzystały z zasobów bibliotek; namawiano też chłopców, by zachęcali siostry, kuzynki i inne kobiety ze swych rodzin do korzystania ze zbiorów. W 2004 r. księżnica otrzymała finansowe wsparcie od Kanadyjskiej Fundacji na rzecz Kobiet. Dzięki tym środkom zostały nabyte książki z Iranu i Pakistanu, wydane w językach dari i paszto. Od 2010 r. ustala się coroczny budżet na zakup nowych materiałów bibliotecznych. Do zasobu trafia głównie poezja, nowele oraz książki moralistyczne z zakresu islamu. W większości przypadków nowe pozycje są kupowane po konsultacjach z czytelnikami. Nawiązana została również współpraca z wieloma organizacjami pozarządowymi i zagranicznymi w celu pozyskiwania i wymiany materiałów bibliotecznych. Ważnym elementem zbiorów gromadzonych w bibliotekach im. Nazo Any są materiały poświęcone prawom kobiet, ich roli w islamie i w państwie. W placówkach prowadzi się lektorat z języka angielskiego, zajęcia z obsługi komputera, warsztaty edukacyjne dla dzieci, młodzieży i kobiet. Cyklicznie organizowane są spotkania poetyckie/literackie i zawody czytelnicze. Wszystkie osoby biorące udział w zajęciach są zobligowane do zapisania się do biblioteki. Pracownicy starają się także regularnie spotykać z rodzicami dzieci uczęszczających na zajęcia. Biblioteka stała się miejscem, gdzie kobiety mogą rozmawiać na różne tematy – m.in. o ich dostępie do wyższej edukacji, o ich seksualności, o szykanach w zakładach pracy i w przestrzeni publicznej, ale też o literaturze. Kwestia seksualności Afganek od wieków była zagadaniem tabu. Obecnie, dzięki programowi wdrożonemu przez Sexual Harassment in Educational Institutions, zajęcia na ten temat są realizowane w zakładach wychowawczych oraz w bibliotekach. Studenci i pracownicy administracyjni również odwiedzają księżnice ze względu na bogate zbiory. W księgozborze znajdują

się liczne materiały biblioteczne z takich dziedzin, jak: finanse, ekonomia, informatyka, medycyna i psychologia, na ogół wydane w języku angielskim, dari i paszto. W ciągu ostatnich lat pracownicy księżnic dużą wagę przywiązują do pozyskania książek dla dzieci. Dwa dni w tygodniu są przeznaczone do pracy z najmłodszymi – w tym czasie dzieci mogą korzystać z gier, nagrań wideo i audio oraz materiałów plastycznych. W placówce wprowadzono specjalne szkolenia dla osób pracujących z dziećmi. Oprócz pracy z książką instruktorzy organizują w formie zabawy zajęcia manualne. Pod koniec 2010 r. trwały prace dotyczące powołania stowarzyszenia regulującego prace bibliotek im. Nazo Any [40].

Omówienie działalności bibliotek na terenie Afganistanu na wybranych przykładach

Afghanistan Centre at Kabul University (ACKU) – nieformalna afgańska biblioteka narodowa²

Na zasób ACKU składają się najcenniejsze zbiory, będące dziedzictwem kulturowym Afganistanu, gromadzone od lat 70. XX w. przez profesora Louisa Dupree i jego żonę Nancy w ACBAR³ Resource and Information Centre (ARIC). Od 1989 r. zbiory te znajdowały się w Peszawarze. W 2005 r. na terenie Uniwersytetu w Kabulu rozpoczęto budowę nowego gmachu, do którego miały zostać przeniesione. W marcu 2013 r. podpisano porozumienie z ministrem odpowiedzialnym za szkolnictwo wyższe, regulujące zasady przekazania materiałów z Peszawaru. Władze afgańskie zagwarantowały w nim, że zbiory zgromadzone przez Louisa i Nancy Dupree nie zostaną włączone do innego zasobu bibliotecznego. W zasobie ACKU znajduje się ponad 80 000 publikowanych i niepublikowanych materiałów dotyczących Afganistanu (ponad milion stron), w różnych językach, w tym m.in. w dari, paszto i angielskim. Do zbiorów sukcesywnie dołączane są dokumenty i druki wydawane przez rząd afgański, agencje rządowe, międzynarodowe itp. Do zasobów ACKU trafiają publikacje na temat zdrowia, rolnictwa, unikalne dokumenty kartograficzne, analizy statystyczne i polityczne,

² W źródłach publikowanych trudno jednoznacznie stwierdzić, czy ACKU i Biblioteka Akademicka w Kabulu tworzą jedną strukturę biblioteczną. Z porozumienia z 2013 r. wynika odrębność organizacyjna zasobu zgromadzonego przez Louisa i Nancy Dupree, dlatego w dalszej części pracy zostanie oddzielnie omówiony zasób Biblioteki Uniwersytetu w Kabulu.

³ Agency Coordinating Body for Afghan Relief & Development.

opracowania dotyczące praw kobiet, dokumenty legislacyjne, wspomnienia mudżahedinów, gazety codzienne i periodyki, literatura afgańska, materiały i artefakty związane z dziedzictwem Afganistanu. W ramach działalności ACKU prowadzone są akcje promujące czytelnictwo, wspierana jest rozbudowa sieci bibliotek w Afganistanie oraz działalność wydawnicza. Dzięki Louis and Nancy Hatch Dupree Foundation, działającej przy ACKU, pozyskiwane są fundusze na rozwój afgańskich bibliotek. Prawie wszystkie księżnice w Islamskiej Republice Afganistanu są wspierane przez ACKU i wspomnianą fundację. Zbiory do biblioteki ACKU trafiają poprzez systematyczne zakupy, dary od instytucji rządowych, pozarządowych i międzynarodowych. Pozyskuje się także dokumenty multimedialne. Wszystkie materiały są skatalogowane zgodnie z przyjętymi normami. Rekordy biblioteczne są zapisywane w formacie MARC 21. Katalog komputerowy zbiorów ACKU jest częścią baz danych KOHA ACKU. W czytelnicy zainstalowanych jest 38 stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu. Źródła cyfrowe są udostępniane w trzech językach: dari, paszto i angielskim. Ze zbiorów korzystają naukowcy i studenci. W zasobach ACKU znajdują się materiały dotyczące okresu interwencji sowieckiej (1979–1989), wojny domowej (wczesne lata 90. XX w. do 1996 r.) oraz rządów reżimu Talibów (1996–2001). Licznie reprezentowane są publikacje z różnych okresów historycznych Afganistanu, dotyczące historii, społeczeństwa i kultury. Gromadzone są także dane statystyczne z zakresu socjologii, w tym dotyczące problematyki uchodźców afgańskich, oraz opracowania i źródła związane z interwencją amerykańską na początku XXI w. Materiały audiowizualne były zbierane przez osoby współpracujące z Louisem i Nancy Dupree już od 1970 r. W kolekcji szczególnie cenne są szkice z różnych epok historycznych (jest ich 97), przeźrocza, ryciny oraz fotografie wykonane przez wybitnych brytyjskich artystów w XIX w. (czasy dwóch wojen angielsko-afgańskich). Na szczególną uwagę zasługuje kolekcja 25 fotografii wykonanych w Kabulu w XX w. przez Gilla Davida. W zbiorach znajduje się też bogaty zbiór korespondencji pomiędzy najważniejszymi osobami w państwie i ich zagranicznymi odpowiednikami. Zbiory kartograficzne składają się z ponad 500 różnych map Afganistanu. W zasobie licznie reprezentowany jest zbiór monografii dotyczących dziejów kraju, są także gazety codzienne i periodyki, a nawet seriale telewizyjne. Dominują materiały wydane w języku dari, paszto, urdu oraz w pozostałych dialektach i narzeczach używanych w państwie (45%), pozostałe materiały zostały opublikowane w różnych językach azjatyckich, europejskich (angielskim, francuskim, niemieckim, szwedzkim) oraz w języku arabskim. Około 50–60% zasobu pochodzi z darów

organizacji pozarządowych – w większości przypadków są to materiały niepublikowane.

Od 1996 r. dzięki projektowi ACKU Box Library Extension (ABLE) rozpoczęto akcję zakładania małych biblioteczek podręcznych dla Afgańczyków. Mogą oni korzystać z książek m.in. za pośrednictwem nauczycieli, organizacji pozarządowych, sklepikarzy i mułłów. Dostępne są prace z zakresu historii, ochrony środowiska, zarządzania funduszami domowymi, zdrowia i obsługi komputera. Dzięki tej akcji do bibliotek szkolnych i bibliotek środowiskowych trafiło ponad 243 000 książek [3, s. 1–16]. W ramach projektu ABLE wydawano książki o różnej tematyce. Wśród nich dużą grupę stanowią publikacje z zakresu ochrony zdrowia – poradniki stomatologiczne i okulistyczne, informatory dotyczące zapobiegania malarii i leczenia gruźlicy. Sporo tytułów poświęconych jest zarządzaniu finansami domowymi i prowadzeniu gospodarstwa domowego, hodowli drobiu, a nawet bartnictwu. Opublikowano też prace dotyczące naprawy rowerów i obsługi komputera. Wiele uwagi poświęcono ochronie środowiska, w tym trzęsieniom ziemi. Część prac dotyczy historii, polityki, literatury, folkloru, archeologii, sztuki, a także poezji i literatury dziecięcej. W ACKU sukcesywnie rejestrowane są nowe tytuły książek i periodyków, ponieważ w Afganistanie nigdy nie została opracowana bibliografia narodowa. W wielu wypadkach język wydawanej publikacji jest uzależniony od prowincji, do której ma ona trafić. ACKU otrzymuje wsparcie od różnych instytucji, w tym od bibliotek naukowych największych uniwersytetów amerykańskich, i stowarzyszeń (np. American Library Association) [39]. W latach 2014–2017 planowana jest dalsza rozbudowa bibliotek istniejących w ramach sieci ABLE (jest ich 218) oraz organizacja księżnic mobilnych. W planach wydawniczych jest ponad 50 tytułów. W bibliotece ACKU są organizowane imprezy związane z propagowaniem czytelnictwa i kultury afgańskiej, konferencje naukowe i spotkania ze znanymi ludźmi. Często odbywają się wieczorki poetyckie z udziałem młodych poetek i poetów. Przeprowadza się także wideokonferencje studentów z kraju i USA. W gmachu ACKU znajdują się pomieszczenia konferencyjne oraz miejsce przeznaczone na wystawy dzieł sztuki. Sala audytoryjna może pomieścić 200 osób. ACKU wspiera studentów wydających własną gazetę, organizowane są również szkolenia dla tych, którzy chcą ubiegać się o zagraniczne granty naukowe i projekty badawcze [3, s. 1–16].

Biblioteki o profilu naukowym i fachowym

W 2005 r. w Afganistanie funkcjonowało 21 instytucji szkolnictwa wyższego – cztery z nich w samej stolicy. W całym kraju było 91 szkół średnich oraz sześć uniwersytetów regionalnych. Przy większości z tych placówek istniały biblioteki [17, s.169]. Z informacji zamieszczonych na stronie afgańskiego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego wynika, że w 2014 r. w państwie funkcjonowało 30 szkół wyższych [41]. Władze Ministerstwa w pełni zdają sobie sprawę z konieczności rozbudowy sieci bibliotek akademickich. W Strategii Rozwoju Państwa na lata 2010–2014 znalazły się odpowiednie zapisy na ten temat [3, s.1–16].

Biblioteka Uniwersytetu Kateb w Kabulu

W Bibliotece Uniwersytetu Kateb znajduje się ponad 12 000 książek z różnych dziedzin nauki – dominują prace z zakresu nauk humanistycznych, inżynierii i medycyny, wydane w języku dari i angielskim. Materiały trafiają do księżnicy prawie z całego świata. W placówce są także prenumerowane czasopisma i gazety codzienne (głównie lokalne). W czytelnich użytkownicy mogą skorzystać z licznych leksykonów, encyklopedii i słowników. Pracownicy biblioteki współpracują m.in. z bibliotekarzami Biblioteki Kongresu. Księżnica jest czynna od godziny 8 do 18 [16].

Biblioteka Uniwersytetu w Kabulu

W 1995 r., w głównej Bibliotece Uniwersytetu w Kabulu w wyniku działań wojennych pozostało około 50% zbiorów, reszta została skradziona bądź spłonęła w czasie ostrzału raketowego miasta. Pierwotnie zasób biblioteki mógł wynosić 150 000 woluminów i 6000 periodyków. Na początku XXI w. w zbiorach pozostało około kilkudziesięciu tysięcy różnych materiałów bibliotecznych, w tym 60–70 tys. materiałów w języku angielskim, 2–3 tys. prac w języku perskim oraz około 2000 prac dyplomowych [14, s. 44–45]. W 2002 r. z inicjatywy Atifa R. Rawana został wdrożony plan odbudowy struktur bibliotecznych o profilu naukowym w Afganistanie. Do księżnicy akademickiej przekazano ocalałe zbiory m.in. z Biblioteki Politechniki i Biblioteki Uniwersytetu Medycznego. Do zasobu najczęściej trafiały: gazety, monografie, almanachy, roczniki statystyczne i serie wydawnicze. Zbiory te (ponad 300 000 stron dokumentów) zostały skatalogowane i przygotowane do digitalizacji w celu udostępniania ich pozostałym bibliotekom naukowym w Afganistanie [19]. Do 2005 r. Biblioteka Uniwersytetu w Kabulu otrzymała około 60 000 publikacji od Fundacji Azjatyckiej oraz liczne wyposażenie biblioteczne. Książki i sprzęt ofiarowały m.in. Iran i Stany Zjednoczone Ameryki

Północnej, bibliotekarze z Teheranu przeprowadzili także wiele szkoleń bibliotecznych. Pracownicy Biblioteki Uniwersytetu w Kabulu nadzorują funkcjonowanie Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Nangarhar (jej zasób liczy 18 000 jednostek bibliotecznych) [14, s. 44–45].

W 2014 r. księgozbiór Biblioteki Uniwersytetu w Kabulu liczył ponad 200 000 publikacji (97 237 tytułów) oraz pokaźny zbiór periodyków. Ponad 50% materiałów zostało wydanych w języku: dari, paszto i arabskim. W strukturze biblioteki funkcjonują następujące komórki organizacyjne: dział administracyjny, dział wsparcia technicznego i zawodowego dla pracowników księżnicy, dział informacji, wypożyczalnia, dział studiów afgańskich, dział czasopism i gazet, ośrodek informacji naukowej, czytelnia materiałów irańskich (zbiorów), czytelnia zbiorów amerykańskich (Lincoln Center), czytelnia zbiorów niemieckojęzycznych (Deutsch Center), dział reprodukcji, dział pozyskiwania książek. W bibliotece jest także dostęp do Afgańskiej Wirtualnej Biblioteki Nauki – użytkownicy bibliotek naukowych mogą znaleźć tam pełnotekstowe bazy danych zawierających artykuły naukowe z różnych dziedzin nauki. Mogą też korzystać z czasopism fachowych w wersji elektronicznej [8].

Hakim Nasir Khusraw Balkhi Cultural Centre

Instytucja została założona pod koniec lat 80. XX w. przez Sayeda Mansura Naderiego i grupę wybitnych poetów i uczonych. W trakcie działań wojennych utraciła 50 000 tomów. Dzięki pomocy z różnych źródeł udało się stworzyć księgozbiór liczący około 20 000 pozycji. Na zasób ten składają się książki, periodyki i materiały dydaktyczne. Dokumenty te są wykorzystywane do prowadzenia różnych zajęć i szkoleń w centrum. Jest tu także dostęp do Internetu [6].

Biblioteka Muzeum Narodowego

Struktury biblioteczne przy muzeach funkcjonowały od 1919 r., czyli od czasu powstania muzeum w pałacu Bagh-Bala. W zasobach tej instytucji znajdowały się cenne rękopisy, miniatury, broń i dzieła sztuki. Większość zbiorów pochodziła od rodziny królewskiej. Po 1922 r. były wzbogacane przez artefakty z wykopalisk prowadzonych przez członków Délégation archéologique Française en Afghanistan (DAFA). W 2014 r. w zbiorach Muzeum Narodowego znajdowało się około 50 000 eksponatów – są to artefakty z różnych epok historycznych i materiały związane z różnymi religiami wyznawanymi w państwie. W Departamencie Bibliotecznym Muzeum Narodowego prowadzone są szkolenia biblioteczne, wykonywana jest konserwacja zbiorów pi-

śmienniczych, opracowywane są inwentarze materiałów trafiających do muzeum oraz materiałów drukowanych i rękopiśmiennych. Pracownicy Departamentu zajmują się także kolekcją periodyków, które były wydawane od przełomu XIX i XX w., oraz dokonują przekładów publikacji na języki używane w Afganistanie [27].

Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU) Library

Zbiory biblioteki AREU liczą ponad 16 000 jednostek ewidencyjnych, są dostępne wyłącznie na miejscu. Istnieje możliwość wykonania fotokopii. Do księżnicy trafiają zbiory z różnych źródeł, przykładowo ponad 3000 książek i reprintów zostało przekazanych z zasobu pozostałego po British Institute of Afghan Studies (zbiory z tej instytucji były przechowywane w ambasadzie brytyjskiej w Kabulu). Na materiały znajdujące się w zasobie składają się druki wydawane przez agendy rządu afgańskiego, periodyki (w tym prasa codzienna i rządowa), mapy oraz wiele dokumentów audiowizualnych zapisanych w różnych formatach. Do księżnicy trafiają również materiały statystyczne dotyczące Afganistanu [4].

Délégation archéologique Française en Afghanistan (DAFA) Library

W bibliotece DAFA znajdują się unikalne dokumenty dotyczące archeologii i historii Azji Środkowej. W wyniku działań wojennych, szczególnie w latach 80. XX w. oraz w okresie rządów Talibów, część zbiorów została zniszczona. Biblioteka obecnie liczy ponad 10 000 różnych jednostek bibliotecznych, w tym publikacje naukowe, zdjęcia, mapy, plany, oraz około 3000 periodyków. Użytkownicy mogą korzystać z zasobu po uprzednim uzgodnieniu terminu z pracownikami księżnicy oraz po zarejestrowaniu się drogą elektroniczną na stronie DAFA. Materiały są dostępne na miejscu w formie tradycyjnej oraz w wersji cyfrowej [10].

The Bernice Nachman Marlowe Library of the American University in Kabul

Zbiory tej biblioteki liczą około 26 000 jednostek bibliotecznych. Zasób jest podzielony na kilka księgozbiorów. Zasób główny składa się z ponad 10 000 materiałów bibliotecznych różnych typów, w większości przeznaczonych do bieżącego korzystania i wypożyczeń. W księgozbiorze znajdują się publikacje naukowe (głównie podręczniki akademickie) i fachowe. Literatura piękna i beletrystyka zostały wydzielone w odrębnym księgozbiorze. Książki można wypożyczać na trzy tygodnie (z możliwością przedłużenia). Zasób jest skatalogowany na podstawie

Klasyfikacji Biblioteki Kongresu. Księgozbiór podręczny składa się z encyklopedii, podręczników, słowników, materiałów statystycznych, almanachów i bibliografii. W zbiorach anglojęzycznych zostało zgromadzonych ponad tysiąc publikacji – przede wszystkim literatura piękna, beletrystyka i publikacje naukowe. Wyodrębniono zbiór publikacji naukowych wydawanych przez Afghanistan Research and Evaluation Unit. Co roku instytucja ta publikuje ponad 50 tytułów. Zbiory audiowizualne liczą ponad 200 jednostek bibliotecznych – są to m.in. płyty DVD i CD, kasety wideo oraz kasety magnetofonowe. Wśród periodyków dominują kwartalniki, miesięczniki, dzienniki, gazety i czasopisma naukowe, głównie z zakresu informatyki, politologii, zarządzania i biznesu. Część periodyków objęto prenumeratą. Z niektórych serii wydawniczych można korzystać tylko w czytelni. Wyodrębniony jest również księgozbiór składający się z publikacji z zakresu prawodawstwa. W zasobie znajdują się publikacje dotyczące prawa międzynarodowego oraz przepisów i norm prawych stosowanych w Afganistanie. Zbiory specjalne są nieliczne, składają się na nie materiały ilustrujące dzieje kraju od starożytności po czasy współczesne. Dostęp do zbiorów specjalnych jest ograniczony, przechowywane są one w przeznaczonym do tego celu gabinecie. Oddzielny księgozbiór, stworzony przy International Center for Afghan Women's Economic Development (ICAWED), mieści się w Czytelni im. Laury Bush [5].

The Library of the Institute of Diplomacy of the Ministry of Foreign Affairs of Afghanistan

Książnica Instytutu Dplomacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych funkcjonuje od 50 lat. Jej zasób liczy ponad 12 000 publikacji. Najwięcej tytułów zostało wydanych w języku dari, paszto i angielskim. W zasobie znajdują się książki z zakresu geografii, historii, politologii, ekonomii, kultury itp. Zakupy książek są dokonywane przez pracowników afgańskich ambasad. Ważnym elementem działalności samego Instytutu jest wspieranie innych bibliotek w Afganistanie. Przykładowo 5000 woluminów zostało przekazanych do książnicy istniejącej przy Afgańskiej Akademii Nauk. W Instytucie organizowano również szkolenia biblioteczne [24].

Biblioteki o profilu publicznym

Pierwsza książnica o profilu publicznym została założona w Afganistanie w XX w., w okresie międzywojennym. Po II wojnie światowej władze w Kabulu systematycznie rozbudowywały sieć instytucji tego typu. Jednak okres długotrwałych wojen praktycznie dopro-

wadził do unicestwienia struktur bibliotecznych na ziemiach afgańskich. Najdłużej biblioteki publiczne funkcjonowały w Kabulu; dopiero rządy Talibów ograniczyły, a w wielu wypadkach położyły kres ich działalności [11, 12 s.12–14]. Władze w Kabulu po obaleniu rządu Talibów przystąpiły do mozolnej odbudowy księżnic publicznych, zdając sobie sprawę, że m.in. dzięki nim można podnosić poziom życia swoich obywateli i podźwignąć kraj z ruiny gospodarczej [11].

Biblioteka Domu Kultury Afgańskiej w Kabulu

Zadaniem tej instytucji jest promowanie kultury afgańskiej, w szczególności czytelnictwa i piśmiennictwa. Organizowane są tu warsztaty, seminaria, konkursy związane z promocją czytelnictwa oraz literatury afgańskiej. W księżnicy działającej przy Domu Kultury Afgańskiej w 2010 r. znajdowało się ponad 700 książek. Poza książkami gromadzone są filmy fabularne i dokumentalne, czasopisma, gazety lokalne oraz ogólnokrajowe. Materiały te są na ogół w języku dari, paszto oraz angielskim. Zasób jest uporządkowany w działach, w których zebrano materiały dotyczące sztuki, kobiet, Afganistanu oraz literatury. Oddzielnie są przechowywane zbiory audiowizualne [1].

Biblioteka Publiczna w Kabulu

Zasób Biblioteki Publicznej w Kabulu w 2011 r. liczył ponad 200 000 książek, z czego 50% stanowiły prace wydane w języku dari i farszi, 30% – w języku paszto i 10% – w języku angielskim. Pozostałe materiały były publikacjami głównie w języku rosyjskim i francuskim [39]. W 2014 r. zbiory tej instytucji wynosiły 220 000 książek, w tym 180 000 w języku dari oraz farszi [15]. Centralna Biblioteka Publiczna oraz jej filie w Afganistanie wspierają czytelnie dla dzieci – domy książki – takich czyteln było ponad 2 500. W pomoc dla domów książki włączył się Instytut Goethego, którego pracownicy przekazali wiele książek i dokumentów audiowizualnych w języku niemieckim. Niektóre z publikacji były tłumaczone na język dari i paszto. W Bibliotece Publicznej w Kabulu stosuje się Klasyfikację Dziesiątą Deweya. Warunki lokalowe nadal są bardzo ciężkie. Szczególnie cenna kolekcja gazet musiała zostać przeniesiona w inne, bezpieczne miejsce [39].

Podsumowanie

Trudno oszacować liczbę bibliotek/struktur bibliotecznych istniejących obecnie w Afganistanie. W 2011 r. mogło ich być ponad tysiąc. Systematyczny rozwój księgozbiorów poszczególnych bibliotek uniemożliwia ustalenie liczby materiałów pozostających w ich zasobach. W większości przypadków w księżnicach afgańskich do klasyfikacji zbiorów stosuje się system Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya, a najbardziej popularnym systemem bibliotecznym jest KOHA Library Management System.

Biblioteki w Afganistanie jako instytucje od początku istnienia musiały się zmagać z wieloma problemami. Na ich prawidłowe działanie miało (i ma) wpływ wiele czynników. W Polsce i w innych krajach Europy dominującym czynnikiem na ogół jest aspekt ekonomiczny. Warunki klimatyczne, ze względu na rozbudowaną infrastrukturę państwa, nie mają dużego znaczenia. Dzięki powszechnemu dostępowi do Internetu, bibliotekom cyfrowym, digitalizacji zbiorów, bazom danych i katalogom elektronicznym każdy z nas w domu może mieć dostęp do zbiorów znajdujących się setki kilometrów od miejsca zamieszkania. Jeśli ktoś woli skorzystać z materiałów w siedzibie biblioteki, też nie stanowi to problemu za sprawą rozwiniętej sieci transportu publicznego i infrastruktury komunikacyjnej. Wielu bibliotekarzy nadal narzeka na brak funduszy, ale ich warunków pracy w żadnej mierze nie można porównać do warunków, w jakich od lat pracują ich koledzy w Afganistanie. Od dziesiątków lat muszą oni zmagać się z permanentnym niedofinansowaniem swoich instytucji. Bardzo słabo rozwinięta infrastruktura komunikacyjna i informatyczna te problemy jeszcze potęguje (jak stwierdzają autorzy raportu *Quantifying the Digital Divide: A Scientific Overview of Network Connectivity and Grid Infrastructure in South Asian Countries* [18], jeszcze wiele lat musi upłynąć, zanim statystyczny Afgańczyk będzie miał dostęp do Internetu). Nawet klimat negatywnie wpływa na organizację procesów bibliotecznych, szczególnie tych dotyczących gromadzenia i konserwacji zbiorów. Oddzielnym problemem był – i nadal jest – brak wykształconych kadr. Na te wszystkie bolączki nakłada się niestabilna sytuacja polityczna. W ostatnich latach rządowi afgańskiemu udało się reaktywować, a nawet rozbudować sieć bibliotek publicznych. Z każdym rokiem powstaje coraz więcej szkół wyższych, a wraz z nimi zakładane są księżnice typu naukowego i fachowego. Dzięki prężnej działalności fundacji założonej przez Louisa i Nancy Dupree oraz pracowników ACKU powoli odbudowywane są biblioteki różnych rodzajów na terenie całego kraju. Od 2002 r. społecz-

ność międzynarodowa aktywnie pomaga ludności Afganistanu. Jeszcze w czasie trwania działań wojennych przeciw reżimowi Talibów wojska międzynarodowe rozpoczęły odtwarzanie podstawowych elementów infrastruktury państwa. Specjalnie powołane zespoły miały za zadanie również opracowanie i wdrożenie projektów związanych z przywróceniem struktur bibliotecznych. System biblioteczny nadal potrzebuje finansowego wsparcia społeczności międzynarodowej. W obecnej sytuacji działalność księżnic ma kluczowe znaczenie dla przyszłości całego kraju. W licznych przypadkach to biblioteka, w której jest dostęp do Internetu, staje się dla Afgańczyków jedynym „oknem na świat”. Zakładanie nowych bibliotek, a nawet księgozbiorów składających się z kilkunastu książek staje się ważnym elementem walki z analfabetyzmem i szczególnie groźnym wtórnym analfabetyzmem. Dzięki działalności księżnic różnego typu do Afgańczyków trafiają nie tylko książki i prasa, ale także różnego rodzaju poradniki, instrukcje pomocne w ich życiu codziennym. Systematyczna odbudowa struktur bibliotecznych jest niezbędna do podźwignięcia państwa z ponadtrzydziestoletniego okresu wojen.

Bibliografia

- [1] *Afghan Cultural House* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://ach.af/library>.
- [2] *Afghanistan Book House – ABH* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.cw4wafghan.ca/sites/default/files/attachments/pages/abh-brochure-english.pdf>.
- [3] *Afghanistan Centre at Kabul University. Nation Building through Information* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://acku.edu.af/New-acku/wp-content/uploads/2014/02ACKU-Brouchure.pdf>.
- [4] *AREU – The Afghanistan Research and Evaluation Unit. Library* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.areu.org.af/ContentDetails.aspx?ContentId=16&ParentId=16>.
- [5] *AUAF – The American University of Afghanistan. Library Collections* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.auaf.edu.af/academics/library/library-collections/>.
- [6] *Books for Asia. Afghanistan* [online]. The Asia Foundation. 09.2010. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: http://www.cw4wafghan.ca/sites/default/files/attachments/pages/bfaafghanistan_final_2010.pdf.
- [7] *Books With Wings Manual for Volunteers and Recipients* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <https://docs.google.com/>

- document/d/1dEq1B4TfvcDF7-8-RVWNgbdXdvtUbPBwnVHSRIUHtzY/edit.
- [8] *Central Library of Kabul University* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://ku.edu.af/en/page/9146/9150>.
- [9] Civallero E.: *When Memory Turns into Ashes... Memocide During the XX Century*. "Information for Social Change" [online]. 2007, No. 25, s. 7–22. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.libr.org/isc/issues/ISC25/ISC%2025%20full%20issue.pdf>. ISSN 1364-694X.
- [10] *DAFA – Délégation archéologique française en Afghanistan. La Bibliothèque* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dafa.org.af/la-bibliotheque.html>.
- [11] Dupree N.H.: *Rebuilding Afghanistan, One Book at Time*. "The New York Times" [online]. 19.07.2008. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nytimes.com/2008/07/19/opinion/19dupree.html#>.
- [12] Eyre J.J.: *Library Development (NATIS). Republic of Afghanistan. Assistance to Member for the Development of national documentation library and archives infrastructures. Report prepared for the Government of the Republic of Afghanistan by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. Serial No. FMR/CC/DBA/77/115 Paris 1977 [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://unesdoc.unesco.org/images/0002/000243/024341eo.pdf>.
- [13] Griffin R.W.: *Podstawy zarządzania organizacjami*. Warszawa 1999. ISBN 83-01-12019-3.
- [14] Han Y., Rawan A.: *Afghanistan Digital Library Initiative. Revitalizing an Integrated Library System*. "Information Technology and Libraries" [online]. Vol. 27, No. 4 (2007), s. 44–46 [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ital/article/view/3269/2882>. ISSN 2163-5226.
- [15] *Kabul Public Library*. In: *Amitav Ghosh* [blog online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://amitavghosh.com/blog/?p=2418>.
- [16] *Kateb University* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://kateb.edu.af/en/>.
- [17] Kaur T.: *Asia Academic Libraries*. In: *Global library and information science. A Textbook for Students and Educators*. Ed. I. Abdullahi. Haga 2009, s. 169–170. ISBN 978-3-598-22042-5.
- [18] Khan S.M., Cottrell R.L., Kalim U., Ali A.: *Quantifying the Digital Divide. A Scientific Overview of Network Connectivity and Grid Infrastructure in South Asian Countries*. In: *SLAC [Stanford Linear Accelerator Center] National Accelerator Laboratory* [online]. SLAC-PUB-12851. October

2007. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.slac.stanford.edu/cgi-wrap/getdoc/slac-pub-12851.pdf>.
- [19] La Everett-Haynes M.: *Librarian Leading UA Effort to Build Afghanistan's Libraries*. "UA [University of Arizona] News" [online]. 21.05.2008. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://uanews.org/story/librarian-leading-ua-effort-build-afghanistans-libraries>.
- [20] *Making the Right to Read a Reality in Afghanistan*. In: *Canadian Women for Women in Afghanistan* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.cw4wafghan.ca/sites/default/files/attachments/pages/starterkits-libraries-sciencelab.pdf>.
- [21] Matuszak J.: *Operacja „Pierwszy dzwonek”*. W: *Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.do.wp.mil.pl/aktualnosc.php?idaktualnosc=1122>.
- [22] Matuszak J.: *Wspieramy Tamidę*. W: *Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.do.wp.mil.pl/aktualnosc.php?idaktualnosc=1434>.
- [23] McCann L., Southworth G., Buchman M.: *Afganistan Digital Library. Conservation Challenges*. "The Book and Paper Group Annual" [online]. Vol. 61, No. 29 (2010), s. 61–67. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://cool.conservation-us.org/coolaic/sg/bpg/annual/v29/bp29-08.pdf>.
- [24] *Ministry of Foreign Affairs. Islamic Republic of Afghanistan. Library* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://mfa.gov.af/en/page/4185/4221>.
- [25] Modrzejewska-Leśniewska J.: *Afganistan*. Warszawa 2010. ISBN 978-83-7436-220-7.
- [26] Sharify N.: *Afganistan*. In: *Encyclopedia of library and information science*. T. 1. Eds. A. Kent, H. Lancour. New York 1968, s. 111–117.
- [27] *National Museum in Afghanistan. The History of the National Museum of Afghanistan* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nationalmuseum.af/about-museum/history>.
- [28] Nolan F.: *Kabul Library bolstered by 1,700 new textbooks*. "University of Manitoba Bulletin" [online]. Vol. 38, No. 5 (2004). [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.umanitoba.ca/faculties/medicine/radiology/stafflist/rgordon.html>.
- [29] Pawlak A.: *Afgańskie prawo*. W: *Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.do.wp.mil.pl/aktualnosc.php?idaktualnosc=1824>.

- [30] Piekut B.: „*Głos wolności*” z rąk polskich żołnierzy. W: *Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.do.wp.mil.pl/aktualnosc.php?idaktualnosc=1296>.
- [31] Piekut B.: *Pomoc dla afgańskich studentów*. W: *PKW [Polski Kontyngent Wojskowy] Afganistan – ISAF [International Security Assistance Force]* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: http://www.isaf.wp.mil.pl/pl/1_711.html.
- [32] Piekut B., Matuszak J.: *Wizyta przedstawicieli UNAMA w polskiej bazie w Ghazni*. W: *Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.do.wp.mil.pl/aktualnosc.php?idaktualnosc=1345>.
- [33] Pilor M.: *Okno na świat*. W: *Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.do.wp.mil.pl/aktualnosc.php?idaktualnosc=2692>.
- [34] *Polska Pomoc. Afganistan* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Afganistan,18.html>.
- [35] *Polska współpraca rozwojowa z Afganistanem*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. Departament Współpracy Rozwojowej. Oprac. M. Wytrykowska. Warszawa 2010. W: *Polska Pomoc. Afganistan* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: https://www.polskapomoc.gov.pl/download/files/2010%20%21/publikacje/MSZ_publicacja_afganistan_2010_www.pdf.
- [36] *Population of Afghanistan 2014*. In: *World Population Statistics* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.worldpopulationstatistics.com/afghanistan-population/>.
- [37] Rawan A.: *Assisting Afghanistan Academic Libraries* [online]. University of Arizona 2011. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <https://cms.bs.u.edu/-/media/www/departamentalcontent/rinkercenter/afghanpresentations/libraries-1-11-atifa-rawan.ppt>.
- [38] Saltzburg R.: *Cultural Property in Times of Conflict*. “Information for Social Change” [online]. 2007, No. 25, s. 53–59. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: http://www.lib.org/isc/issues/ISC25/ISC_25_full_issue.pdf. ISSN 1364-694X.
- [39] *Rebuilding the Libraries of Afghanistan – Report* [online]. 25.10.2011. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://rtloa.blogspot.com/2011/10/rebuilding-libraries-of-afghanistan.html>.
- [40] *The Story of a Successful Library Project for Women*. In: *Canadian Women for Women in Afghanistan* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: http://www.cw4wafghan.ca/sites/default/files/attachments/pages/a_successful_library_establishment_project_story.pdf.

- [41] *Universities*. In: *Ministry of Higher Education. Afghanistan* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.mohe.gov.af/university/en>.
- [42] Wojciechowska M.: *Ocena skuteczności działalności bibliotek*. „Przegląd Biblioteczny” 2006, nr 3, s. 319–335. ISSN 0033-202X.
- [43] Wroe N.: *A culture muted*. “The Guardian” [online]. 13.10.2001. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.theguardian.com/world/2001/oct/13/afghanistan.books>.
- [44] *Zespół Specjalistów PRT Ghazni (część polska). Podsumowanie roku 2009. W: PKW [Polski Kontyngent Wojskowy] Afganistan – ISAF [International Security Assistance Force]* [online]. [Data dostępu: 1.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: http://www.isaf.wp.mil.pl/plik/file/polska_czesc_prt2009_podsumowanie.pdf.

Sergiusz Czarzasty

Department of Library Science
Institute of Library and Information Science
University of Silesia in Katowice
e-mail: s.czarzasty@gmial.com

**“Libraries in the Fire of War” –
Selected Aspects of Library Activities
in the Islamic Republic of Afghanistan**

Abstract: The aim of the article is to present the fate of libraries in Afghanistan and to discuss contemporary aspects of work at those libraries. The author analyzes the factors affecting librarian work after the fall of the Taliban regime and the activities of various international and Afghan organizations dealing with the rebuilding of library structures in the Islamic Republic of Afghanistan, with particular emphasis on the role of the Polish Armed Forces. Apart from the modern aspects of the work of librarians in Afghanistan, the specifics of using the collections by women is also presented. Collections and library activities in selected libraries in the Islamic Republic of Afghanistan, including Afghan Digital Library, are described.

Keywords: Afghanistan. Taliban. Libraries. Library collections. Polish Armed Forces. Reconstruction. Women